

Eröss Gyula, a hazai gyermekgyógyászat egyik úttörője

Megsárgult újságcikkek, évkönyvek, géppel írt családi krónika lapjait forgatom dr. Eröss István nyugalmazott járási főállatorvos dolgozószobájának remekművű íróasztalánál. A szoba is egy kis családi múzeum, a falakon az Eröss familia tagjainak képei sorakoznak. Az íróasztal mögötti falon egy hetykebajszú, szakállas, szemüveges jovialis öregúr tekint rám: dr. Eröss Gyula egyetemi tanár, gyermekorvos, a hajdani poliklinika igazgatója. Tösgyökeres somogyi volt, nemzetközi híru orvosprofesszor, akiről megyéje szinte teljesen elfelejtkezett. Igaz, néhány évvel ezelőtt a Somogyi Néplap és az Orvosi Hetilap közölte dr. Frank József megemlékezését, de emléket nem őrzi sem utca, tér, sem pedig gyermekintézmény. Pedig kiemelkedő munkássága, egész élete arra érdemesíti, hogy az utókor így is tiszteljen neki. Frank doktor már idézett visszaemlékezése így kezdődik: „Eröss Gyula elmondhatta volna Kölcesey szavaival: »Büszke magyar vagyok én, Somogyban nőtt törzsoke fámnak«. Dédapja, Eröss Sándor darányi prédikátor, édesapja: Eröss Sándor görgetegi tanító volt. Utóbbinak saját kezűleg írt életrajza így szól: „Részt vettem az 1848/49-es hadjáratban, mint önkéntes honvéd, 17 éves koromban. Mint őrmester vagyok igazolva Budáról, érdemmel ellátva Komáromból. Klapka tábornoktól 1849. október 4-én lettem elbocsátva. Nősültem 1854-ben. Két orvos fiam van...”

A fiú — Eröss Gyula — gyermekéveit Görgetegen töltötte a szülői háznál, ott végezte elemi iskoláit is. A gimnázium négy alsó osztályát Csurgón, a felső osztályokat pedig Sopronban, ahol kitűnő eredménnyel érettségizett. Az orvosi pályát választotta és a Budapesti Orvostudományi Egyetemen 1879-ben avatták doktorrá.

A Magyarország vármegyei és városai című sorozat (Szerk: *Borovszky Samu*) Somogy megyéről szóló kötetének 240. oldalán a következőket olvashatjuk: „A legújabb kor írói és tudósai között is nagy számban vannak Somogy férfiai, akik tehetségükkel és maradandó alkotásaikkal országosan ismeretes nevet szereztek maguknak...” Köztük találok *Kaposi Mihály* világhíru bőrgyógyászt, a lakócsai születésű — ugyancsak orvos — *Fodor Józsefet* és a csurgói *Kétly Károly* egyetemi tanárt, országos híru belgyógyászt. Őket követi Eröss Gyula dr. gyermekorvos, a budapesti poliklinika igazgatója, egyetemi tanár, aki 1855. május 20-án született Dombón (ma Kastélyosdombó). Tanulmányait a Budapesti Orvostudományi Egyetemen végezte 1879-ben, amikor a szegény-gyermekórház segédorvosa lett. 1883-ban ösztöndíjjal külföldre utazott, ahol egy évig Európa nevezetesebb kór- és lencházait tanulmányozta és főleg gyermekgyógyászattal foglalkozott. 1886-ban a budapesti poliklinika gyermekgyógyászati osztályának főorvosa. 1887-ben a budapesti egyetem gyermekgyógyászatának magántanára, 1898-ban a poliklinika igazgatója, 1904-ben pedig egyetemi rendkívüli tanár lett.

Eröss Gyulának nagyszámú, főleg az újszülött gyermekek betegségeiről és kezeléséről, valamint a lelelcügyről szóló értekezése és cikke jelent meg a hazai és a külföldi — elsősorban német — szakfolyóiratokban. Az első gyermekvédelmi törvény megalkotásában is jelentős része volt. Az Új Idők Lexikona (Bp. 1938-as kiadás) a gyermekgyógyászat című fejezetben felsorolja a magyar tudományos gyermekgyógyászat megteremtőit, úttörőit. *Schöpf-Mérei Agoston, Bókay János és ifj. Bókay János* neve után — ez utóbbinak kortársa és közvetlen munkatársa is volt — szerepel Eröss Gyula.

A gyógyító munka, a poliklinika igazgatása mellett elévülhetetlen az az érdem, amelyet a gyermekvédelmi törvény megalkotásával szerzett. *Dr. Regöly-Mérei Gyula*: Orvosi portrék a budapesti orvosi iskola múltjából című cikkében a következőket írja: „A megesezt leányanyákat és a házasságon kívül született gyermekeket szegényen bélyegezte meg az akkori felfogás. A legtöbb leányanya valamely elhagyott kapu aljába vitte gyermekét. Orvosok voltak az elsők, akik embertelen állapotuk megjavítására felemelték szavukat. Eröss Gyula a lelelcügy egyik szószólója. Szilárd indítványára a Budapesti Orvosegyesület feliratot intéz a belügyminisztériumba: — Tény, hogy egy művelt állam sem olyan mostoha a társadalom árvái iránt, mint a mienk, s tény, hogy ezen igazi árvák nálunk árvaságuk következtében tömegesen elvesznek. Meggyőződésünk, hogy egy célszerűen berendezett országos gyermekmenhely a bajon segíthet, igen sok emberéletet menthetne meg...

Hosszú évek telnek el, míg végre megalakultak az állami gyermekmenhelyek és Eröss Gyula tevékenységének eredményeként létrejött — századunk elején — a gyermekvédelmi törvény.”

Hivatása teljesítéséről, emberségességéről sok adalékot tartalmaznak a korabeli újságcikkek, emlékbeszédek, különösen azok, amelyeket halála alkalmából, 1925-ben mondtak el. *Bókay János* így írt róla: „Meghalt 70 éves korában, miután negyvennél több évig szolgálta hűségesen, s odaadással munkáját.”

A poliklinika 1925. december 6-án, Eröss Gyula emlékére tartott rendkívüli közgyűlésén elhangzott emlékbeszédből való a következő részlet: „Ha Eröss Gyula orvosi működését szemléljük, ezer meg ezer szegény gyermek megsegítését jelenti a reá ólálkodó enyészettől, jelenti a fényesnek ígérkező orvosi pálya anyagi és erkölcsi jutalmainak feláldozását. Ő teljesítette kötelességét, nem élt hiába...”

Munkásságát, életpályáját nemcsak az orvostársadalom tagjai méltatták hanem az egész magyar sajtó. A Világ 1925. június 27-i számában (ez a kor legjelentősebb polgári radikális napilapja volt, amelyet ellenzéki álláspontja miatt 1926-ban betiltottak — DS.) többek között ezeket írja: Aki igazságos volt az igazságtalanság című cikkében: „Eröss professzor puritán jellemű, szerény, egyszerű ember volt, akinek minden gondolatát a poliklinika foglalta le. Bár egyike volt a legkiválóbb gyermekorvosoknak, akit egész Európában ismertek, mégis alig volt magángyakorlata és teljesen szegényen halt meg, mert a poliklinikát elébe helyezte az orvosi gyakorlatnak. Több ízben ki akarták tüntetni. Eröss tanár azonban minden egyes alkalommal elhárította magától a kitüntetések. Nem fogadott el kitüntetések, és nem fogadott el külön anyagi javadalmazásokat.” Az Újság című, ugyancsak polgári liberális jellegű lap (1925-ben ezt is betiltották — DS.) 1924. szeptember 5-i számában így ír a Látogatás a legbetegebb Budapesten című cikkében: „Eröss tanár úr a poliklinika igazgatója 69 éves, fiatalos, szép öreg úr. Hófehér szakállát állán kettéválasztva viseli, tiszta kék szemei jólelkűen csillognak, amint felvidítja a kis pácienseket. Aki sír azt megcsiklandozza, aki jó azt megdicséri. Mindent lát, mindenkihez arányosan kedves, türelmes. A semmiből megteremtette a poliklinikát, boldoggá tett tízezer és tízezer embert, s ma ő maga is szegény ember.”

Eröss Gyula bármennyire is elhárította a hivatalos elismerést, mégis kapott olyan legfőbb „kitüntetés”, amely elől nem térhetett ki. 1906. április 1-én a következő szövegű okmányt kapta: „Ő Császári és Apostoli Királyi Felsőfokú folyó év március 22-én a legfelsőbb elhatározásával elismerését tudtul adjuk.” A Magyar Királyi Igazságügyi Minisztertől 1916. június 26-án kelt 8144/1916 számú leirat tudomására hozza, hogy a „Császári Apostoli Királyi Felsőfokú elhatározásával elismerését fejezi ki.”

Eröss Gyula — bár munkája a fővároshoz kötötte — soha nem szakadt el szűkebb hazájától, s mindig somogyinak vallotta magát. Ha tehette hazalátogatott Görgetegre, Ithrosberénybe, Nagyatádra rokonaihoz, ismerőseihez. Halála előtt levelet írt a Poliklinika Orvosi Testületéhez, amelyben — többek között — a következőket olvashatjuk: „En tiszta belső impulzusból merítettem azt a törekvést, hogy sok segítő kéz igénybevételével és támogatásával építsem a poliklinikát. Sem hiúság, sem egyéb

embéri gyarlóság nem férközött hozzám, hogy e jó célnak szenteljem férfikorom legzebb törekvését. Nincs befejezve a nagy mű, ezt nem a mi jóakaratumk hiányossága, hanem az áldatlan nehéz külső viszonyok okozzák. De ez ne tántorítsa el Önöket, hogy törhetetlen igyekezettel legyenek a hátralevő nagy feladat befejezésén. Ez az én végső ohajtásom és kérésem kedves pályatársaimhoz.”

Nagytád — amelyhez sok kedves ifjú- és felnőttkori emlék fűzi, ahol szívesen töltötte szabadságát rokonai, barátai és jó ismerősei körében — a gyermekek nemzetközi éve alkalmából, méltóképpen kíván emléket állítani Eröss Gyulának. A városi tanács róla nevezi el az egyik új lakótelepen a közelmúltban megnyílt 100 személyes, korszerű bölcsődét és ebből az alkalomból emléktáblát lepleznek le az épület főbejáratánál.

Doresi Sándor

A Szondi-emlék története és a Szondi Album

A múlt század harmincas éveitől 1918-ig a Honti Kaszinó fontos szellemi-társadalmi gócpontja volt az Ipoly völgyének. Legtöbbször itt találkozott a vármegye értelmisége, ide tömörült a bujdosó hazafiak egyik csoportja is az abszolutizmus korában.

A Kaszinót 1834-ben alapították Ipolyságon a rozsnói káptalan segítségével. A társaságnak már a szabadságharc előtt több mint ezerötyszáz kötetes könyvtára volt, s ez a könyvvállomány rövidesen háromezerre nőtt. A kaszinótagok nagymértékben előmozdították Ipolyság és környéke szellemi életének élénkítését. Műkedvelő köröket, előadásokat és egyéb rendezvényeket, összejöveteleket szerveztek; adományokat gyűjtöttek jótékonyági célokra és a Magyar Tudományos Akadémia alapjának javítására.

A Szondi-emlékszobor, illetve emlékkápolna felállításának gondolata is a Hont megyei Kaszinó Társulathoz fűződik. A tagság 1860. október 2-i ülésén indítványozta Pongrácz Lajos¹ és Majthényi László,² hogy Szondi Györgynek, Drégelyvár hős kapitányának, a török ellen vívott harcok kiváló egyéniségének állítsanak méltó emléket a hajdani Hont vármegyében. Még ebben az évben megalakult a Szondi-emlékválasztmány, mely javasolta, hogy a Szondi-emlékszobrot közadakozásból állítsák fel. Sajnos 1866-ig mindössze ötszáz forint gyűlt össze a kitűzött célra. A bizottság tagjai a Szondi-emlék ügyében röpiratot bocsátottak ki,³ s 1868-ban az emlékválasztmány tiszteletbeli tagjává választották Arany Jánost, Horváth Mihályt, Ipolyi Arnoldot és Simor Jánost. Simor János esztergomi érsek (aki később az emlékválasztmány elnöke lett) indítványozta, hogy a drégelyi csata közelében emeljenek emlékkápolnát, s abban helyezték el a hős szobrát. A hercegprímás később az emlékkápolna felépítésének összes költségeit magára vállalta.

A kápolna építéséhez 1883-ban fogtak hozzá, 1884 végére pedig már be is fejezték a munkálatokat. A huszonhárom méter magas toronyból, hajórészből és félkörű szentélyből álló épületet — amelyben a Szondi-szobor⁴ is helyet kapott — 1885-ben szentelték fel.

Az ünnep tiszteletére a Kaszinó Társulat emlékérmét⁵ veretett, Pongrácz Lajos pedig megjelentette a Szondi Albumot. Ezt 1886-ban másodszor is kiadták Ipolyságon, Neumann Jakab könyvnyomdájában. A második kiadás szükségességéről így nyilatkozott Pongrácz Lajos, a könyv szerkesztője: „Minthogy az általam múlt évben egyedül csak tisztelt előfizetőim, barátaim és rokonaim számára kiadott Szondi Albumot megjelenése óta többen bírní kívánták, s tetteleg meg is rendelték: hazafiúi kötelességemnek tartottam abból — különösen a szomszéd Nógrád megyéből csoportosan jelentkezett, Szondi ügybeni törekvésemet méltányló igen tisztelt honfiak iránti hálaként — új, díszesebb kiadást rendezni, melynek bővített tartalmát a következőkben találják fel szíves olvasóim...”⁶

1 Pongrácz Lajos (1815–1899), Hont vármegye alispánja, Kossuth Pesti Hírlapjának honti levelezője. Szerkesztette a Honti Literatúrát Füzért, az Esztergomi Ujságot és a Szondi Albumot.

2 Majthényi László, Hont vármegye alispánja.

3 Szózat a Szondi-emlék ügyében. Esztergom, 1868.

4 A szobrot Kiss György (1852–1919) szobrász készítette.

5 Az emlékérmét Gerl Károly (1875–1907) kőművbányai éremművész készítette.

6 Szondi Album. Ipolyság, 1886 — Utóhang.

Mit is tartalmaz tulajdonképpen ez az albumszerű könyvecske? Beszámol a Szondi-émlék huszonöt éves történetéről, bemutatja a hajdani drégelyi várat, közli a vár ostromának leírását, megismertet bennünket a Szondi Györgyre és Drégelyre vonatkozó hiteles okiratokkal stb.

Höke Lajos⁷ Drégelypalánk című írásában a vár történetét dolgozza fel. Foglalkozik az 1552. július 9-i török támadással, Drégelyvár elestével. Megjegyzi, hogy „Szondi és társai halála korántsem szolgált példaként a szomszéd erődvárak őreinek”, mert Ság, Gyarmat Szécsény, Salgó és Holókö várait „az őrség az ellenség szabad martalékaul gyávan odahagyta.” Höke Lajos többek között említést tesz arról is, hogy hódításuk után hogyan gazdálkodtak a törökök az Ipoly völgyében. Megtudhatjuk, hogy az itt tartózkodó törökök még rizstermesztéssel is foglalkoztak Szécsénke és Szelestyén határában. Ez annál is inkább érdekes, mivel az említett területeken az ötvenes években is kísérleteztek rizstermesztéssel.

Értékes írást olvashatunk Horvát Jenőtől⁸ is. Tanulmányában a szerző Drégely várának és környezetének stratégiai leírásával foglalkozik. Ezenkívül megemlíti Szondi hős helytartását is. Rámutat arra, hogy a várvédő kapitány magatartásával nagy hatással volt az egeri és a szigetvári hősökre is. A továbbiakban a drégelyi ostrom tragikus kimenetelének okait, következményeit elemzi.

Dr. Velics Antal⁹ a török kormányzat egykori számviteli könyvei (defterek) alapján mond el hiteles és érdekes dolgokat a XVI. századi Drégelypalánkról. A szerző munkájából megtudhatjuk, hogy a Bécsi Császári Könyvtár török kódexei szerint Drégelypalánkon pl. 1562-ben hatvanegy ház volt, s a helységet a török okiratok városként emlegetik. A szerző továbbá megjegyzi, hogy a defterekből pontos fény derül Drégelypalánk korabeli népességi, nemzetiségi és gazdasági viszonyaira, valamint az erődnék a török határvárak rendszerében betöltött szerepére.

Kubinyi Ferenc¹⁰ Drégely vára című írásában ugyancsak a vár történetével foglalkozik, hiteles forrásmunkákra támaszkodva.

Az albumban szó esik azokról az ereklyékről is, amelyeket a Hont megyei történetészek, s régészettel foglalkozó egyének találtak a vár környékén. Az ereklyék részét alkotja az az 1514-ből származó kemencemaradvány, melyet dr. Bakó János főorvos és Verebelyi József ipolysági járásbíró talált a várom közelében.

Az emlékkönyvben olvashatunk a legrégebbi Drégelypalánkról készített rajzokról is. Ezek közé tartozik Bouttats Gáspár¹¹ 1695-ből származó rézmetszete, valamint Braun György¹² festménye.

A könyvben található okiratos adatok főleg a korabeli levelek másolataiból valók. Ezek a másolatok az Országos Levéltárban, a Bécsi Császári Levéltárban, valamint a Császári Hadi Levéltárban található eredeti levelek alapján készültek, s a törökveszély közeledtéről tudósítanak. Az Okiratos adatok című fejezet egyébként jól kiegészíti a második kiadást, s az album anyagának legértékesebb része.

Ugyancsak az album második kiadásában olvashatjuk Horváth Mihálynak és Ipolyi Arnoldnak a Szondi-émlékválasztmányhoz írt levelét, melyben a két tudós az emlékbizottság tiszteletbeli tagjává való kinevezését köszöni meg. Horváth Mihály és

7 Höke Lajos (1813–1891) történész, Hont vármegye levéltárnoka.

8 Horváth Jenő (1831–1950) történész, tanár.

9 Dr. Velics Antal (1885–1915) orvos, orientalista. Lefordította azokat a kincstári deftereket, melyek a Bécsi Császári Könyvtárba kerültek.

10 Kubinyi Ferenc (1796–1874), paleontológus, liberális politikus.

11 Bouttats Gáspár, XVII. századi rézmetsző.

12 Braun György, XVII. századi festő. (Valószínűleg az ő képe alapján készült Bouttats rézmetszete is.)

Ipolyi Arnold — ahogyan a levélből kitűnik — örömmel elfogadták a kinevezést, felajánlották segítségüket és támogatásukat.

Az album szerkesztője a második kiadásban közzéteszi Szondi azon levelének szövegét is, amelyet a várkapitány 1552. március 13-án írt Drégelyről a Pozsonyban székelő magyar királyi kamarához „fennálló követeléseinek kiegyenlítése iránt.”¹³

A közzétett történelmi tanulmányokon — színvonal tekintetében — jóval alulmarad az album irodalmi anyaga. Csengeri János¹⁴, Gáspár Imre¹⁵, meg a többi előkelőség versei — bármennyire is sugallják a hazafiúi buzgalmat — nem illenek az emlékkönyvbe. Egyedül csak Tinódi: A jó Zondi Györgyről című versének eredeti formában való közlése érdemel figyelmet. Kár, hogy a szerkesztő nem tette közzé irodalmi nagyjaink egy-egy Szondiról írt versét. Ezek a versek bizonyára emelték volna az album színvonalát. Egyébként Gyürki Ödöntől¹⁶ is közöl a szerkesztő egy írást (Szondi a magyar költészetben), melyben a szerző Tinódi, Kölcsey, Czuczor és Arany egy-egy versét elemzi, méltatja.

Végezetül leszögezhetjük, hogy az album a maga formájában is szépen példázza a Kaszinó Társaság, valamint Pongrácz Lajos hajdani nemes cselekedetét, Szondi iránt érzett tiszteletét.

Csáky Károly

„A nagy Juss készül megint . . .”

Tornyai János férfikorának javarészét Pesten töltötte. 1921-ben költözött föl, s csak 1934-ben jött vissza Vásárhelyre, ahonnan, míg itt élt, állandóan elvagyott, s ahová öregkorában mégis vissza kellett térnie. A főváros, mint a művészi élet központja, nem váltotta be maradéktalanul Tornyai hozzáfűzött reményeit. Voltak sikerei — főleg a húszas évek végétől, s majd legutolsó éveiben —, de igazán soha nem került a középpontba. Pesti művész létére, az öregkori elismerés jó részét is vidéki tárlatain — Vásárhelyen, Baján, Makón — és külföldön — Barcelonában — szerezte. Soha nem érezte magát otthon a fővárosban, s ennek ottani nyomorúsága csak egyik oka volt. Idegen volt tőle a nagyvárosi túlekedés, a „flaszter”, meg a „pojácáskodás.” Ez sugárzik abból a levélből, amelyet 1930 júliusában írt Budapestről Vásárhelyre, Rostás Tibornak.

Az 59 éves Tornyai — amint Dömötör János kutatásaiból tudjuk¹ — 1928. nyárvégén és 1929. nyarán összesen körülbelül négy hónapot töltött Baján, változatos és kedves tájon, barátok, tisztelők között. Művészetének új fölívelése, öregkori kiteljesedése kezdődik itt derűs tiszta színekkel, a kései nyár napsütése ragyog föl melengető békével. Ez az új fölívelés tetőzik majd 1932. és 1934. között a szentendrei nyarakban. A Baja és Szentendre közötti szürke fővárosi napokat azután felesége, Szabó Proits Rozália gondoskodása, és a Pestre látogató — vagy ott élő — vásárhelyi ismerőseinek, barátainak látogatása, földieinek társasága segített elviselni.

Ilyen, Tornyai számára kedves, társaság gyűlt össze 1929–30-ban majd minden nap Faragó Sándor (a Tornyai Társaság egyik, későbbi alapítója) és sógora Rostás Tibor közösen bérelt, Andrássy út 83. sz. alatti lakásán.

Amint a jelenleg nyugdíjasként Vásárhelyen élő Rostás Tibor elbeszélte, a társasághoz tartozott Banyai László — később József Attila sógora —, Pákozdy Ferenc költő, valamint Simonka György újságíró. Többen közülük Rostás Tibor gimnáziumi osztálytársai voltak. A fiatalok tisztelettel és szeretettel fogadták Tornyait, aki — hiszen jól ismerte Rostás Tibor, de Faragó Sándor édesapját is — szívesen és rendszeresen jött közéjük. Hazulról kapott disznótoros ingyenségekből pátriárkális lakomát csaptak, aztán elüldögéltek itt, vagy valamelyik Andrássy úti kávéházban.

Rostás bácsi így emlékezik: „Jártunk vele a Japán kávéházba is, bemutatott egy csomó művészfelének. Egyszer azt mondta: most még olyan nem sokat érő emberek vagyunk, de majd ha möghalunk . . . Érdekes emberek voltak szegényök, de én mint fia-

13 A levélben Szondi az évi háromszáz forintnyi járadékát követeli a kamarától.

14 Csengeri János (1856–1945), filológus, műfordító, egyetemi tanár.

15 Gáspár Imre (1854–1910), újságíró, költő, műfordító.

16 Gyürki Ödön, Hont vármegyei közeleti személyiség.

1 Dömötör János: Tornyai Baján. A Móra Ferenc Múzeum Evkönyve 1966–1967. I. Szeged, 1968. 145–166. old.

tal jól kereső szakmunkás — gőzfűtés-szerelő voltam —, nem sokba néztem őket. Úgy voltam vele, hogy az életben köll a mögböcsülés, nem a halál után.” „Voltam a Horánszky utcai műtermében is. Csak néztem, milyen óriási műterem, milyen picike szoba. Asztal, két szék, egy vacok. A műteremben stószba rakva a képek, magosra, az angol WC-ben oldalszalonna lógott fölakasztva.”

Két vállalkozó szellemű fiatal — Faragó Sándor és Rostás Tibor — 1929-ben ipar engedélyt kapott egy hirdető vállalat alapítására, és ezúton atyai barátjukat is „medzselni” próbálták. A *Prosperitás* nevű ügynökség székhelye is a lovag *Ansbach* (?) *Lajosnétől* bérelt, Köröndre néző toronyszoba lett. Hirdetésekkkel teli prospektusukat — amely egyben pesti útikalauz is volt — a szállodák portáján osztogatták. A kis tájékoztató füzet közölte Tornyai *Nagy Bercsényi Miklós* című festményének képét és Tornyai műtermének címét is, portréfestőként ajánlva őt.

„Mire kezdett volna jól menni az üzlet, az IBUSZ fölfigyelt ránk, és elnyomott bennünket. Nem tűrte a konkurenciát.”

Rostás Tibor 1930 júniusában költözött haza Budapestről, éppen Péter-Pálra ért haza. Egy hónappal későbbi keltezésű az az általa őrzött, neki címzett levél, amelyben egy fáradt, öreg bölcs — törött testtel és lélekkel —, példát ad nekünk küzdésből, újrakezdő reménységéből:

„Kedves Kis Sógor!

Már régen készülök, hogy írok Neked, mer hogy már régen nem beszélgettünk, mondok...

Ma délután az a nagyon jó Édes Apád Urunk megtisztelt engem a látogatásával és jóformán meg se köszönhettem neki ezt a kedvességét, annyira el voltam fogódva, hát Neked írom meg, kedves Kis Sógor, hogy milyen véghetetlenül jól esett nekem ez az ő kedves figyelmessége, hogy a beteg barátját útbá ejtette. Mert olyanforma állapotba vagyok, Kis Sógor, mintha beteg volnék.

Jól mondják azt Kis Sógor, hogy hosszú zingásnak farás a vége. Addig-addig húztam a lábamat, meg kaszáltam vele, hogy végre aztán teljesen leestem róla. Sőt, azt hittem, hogy most már üresen hagyom azt az egyetlen egy pár rosszacska cipőmet, amelyet eddig nyüstöltem a pesti aszfalton.

De — hál Istennek és Izsó bácsinak — most már rohamosan javulok és örömmel halottam édes Apád Urunktól, hogy Te is minden tekintetben jól érzed magadot ott a szép nagy Alföldön, az arany kalászkok között, az arany tengerben. Nincs annál szebb élet, Kis Sógor, én mondom Neked és nincs undokabb, mint a pesti pojacáskodás, amit nekünk csinálnunk kell, vagy akarjuk, vagy nem. (A.f.ö.m.) (Tornyai kedvelt kifejezése, értsd: a fene ögye mög.)

Csak fajoztasd és neveld a tyúkokat, Tiborkám; mert mi úgy tervezzük Sándorka boldog apával, hogy szüretre meglátogatunk Téged. Te pedig tudod a magyar gyomornak azt a betyár okosságát, hogy sohse esik neki olyan jól a jó paprikás-hús, (akár büрге, akár tyúk) mint éppen szüretkor! (Ugyan máskor se nagyon tüsszköl tőle, hanem inkább érte!)

Hát úgy számíts, hogy akkor megkínálj minket egy kis jó »magamfőzte« higas tarhonyával!! Jó?? (Mer hogy szögén Juhász Ferkó barátom is nagyon szerette!) Mit írjak még? A nagy Juss készül megint, kedves Kis Sógor, és — majd bejárjuk még vele Veled együtt a fél világot, ez lesz az én tojós tyúkom, azt hiszem.

Hát csak gyűjtsd a garasokat a tojásokból, hogy az én nagy tyúkkal is tojattassuk az arany tojásokat!!

Isten veled Kis Sógorom, élj jó kedvvel és boldogan és vígan, a legközelebbi viszontlátásig, amikor kedvünkre kibeszélgethetjük magunkat a pusztai és réti élet mibenvalóságáról és különbözőségeiről...

Szeretettel ölel
Tornyai János bátyád”

Budapest, 930. júl. 20.

A borítékon elől:

Tekintetes Rostás Tibor Úrnak gépész-mérnök
Hódmező Vásárhely

(Fejérváry József szerkesztő úr megmondja hol lakik.) (Ha ugyan nem tudnák a Rostás Márton leltárbiztos úr lakását?)

A borítékon hátul:

Tornyai VIII. Horánszky u. 9.

Postabélyegző kelte: 1930. július 22.

A levél címzettje, Rostás Tibor, ugyanebben az időben fényképfőlvételeket is készített Tornyairól. A két főlvétel egyike a festő egész alakos képe, a másik pedig Faragó Sándorékkal — Rostás nővérével, sógorával — örökítette meg a keménykalapos díszét megadóan viselő, gyanakvón ránk fürkésző Tornyait. A képek a festő Horánszky utca 9. szám alatti lakásában készültek, 1929-ben vagy 1930-ban, korabeli technikával, üveglemezre. A két 6x9-es méretű üveglemez majd ötven évig kallódott jóformán elfelejtve, a tulajdonos csak a közelmúltban akadt rájuk, s engedte át másolatkészítés céljára.

Kőszegfalvy Ferenc

Bem József és Ostrolenka

Bem tábornok a magyar és a lengyel szabadságküzdelmek (a bécsi forradalom) kiváló katonája köré számos legenda fűződött. Emlékét számos országban ápolják: *katonai egységek, oktatási intézmények, utcák, terek* viselik nevét, *szobrok, emléktáblák* hirdetik nagyságát. (A magyarországi lengyelek kulturális egyesülete is Bem József nevét viseli.) Bem az 1848/49. évi magyar szabadságharc egyik legismertebb tábornoka, magyar nemzeti hős. Hazánkba már híres, tapasztalt tábornokként, katonai szakértőként érkezett.¹ De honnan indult? Hol kezdődött ez a nagyívű emberi, katonai pálya?

A lengyelországi Bem emlékek nyomába szegődve — többek között — *Ostrolenkába* is ellátogattam. A Narew folyó partján épült Ostrolenka évszázadokkal korábban is fontos folyami átkelőhely, *Kurpió vidék*² gazdasági, kulturális központja volt. A települést az évszázadok során többször kirabolták, felgyújtották, lakói, a kurpiók (vagy ahogyan magukat nevezték: *puszczyak*) mindig túléltek a történelem viharait. Az erdőben, vízben gazdag vidék szabadságot és megélhetést jelentett számukra.

A város viszontagságos történetében 1831. május 26. napját külön hely illeti meg. A dátum a cárellenes lengyel felkelés — egyik — vesztés csatáját idézi. Bem József hőstette miatt mégis a felkelés jelentős eseményeként tartjuk számon.

A turisztikailag érdektelen Ostrolenkába elsősorban Bem miatt utaztam el. Megilletődötten sétáltam a város utcáin, a Narew jobb partján lévő mezőn, ahol 1831. május 26-án az ostrolenkai csatában az oroszok 172 tisztet, 4700 katonát veszítettek. A cári elnyomás ellen felkelő lengyel katonai egységek is súlyos veszteséget szenvedtek, 255 tisztet, 5900 katonát írhattak a veszteséglistára.³ A nevezetes napon Bem alezredes lett a csata hőse, aki lélekjelenlétével, 10 ágyújával, a helyzetnek, terepviszonyoknak legmegfelelőbb taktika alkalmazásával megmentette a lengyel hadsereget a teljes

1 Vö.: **Lagzi István**: Tábornok, az Ön dicsősége örök... (Kossuth és Bem.) Lengyelország. 1974. 3. sz. 42. old.

2 Lásd a vidék monográfiáját: **Zofia Niedzialkowska**, Ostrolenka dzieje miasta. Warszawa, 1975. A város elnevezése a történelem folyamán többször változott. Korábban **Ostrolenka**, majd **Ostrolenka** (Élesmező). A kurpiók királyi szabad emberek voltak, vadászattal, faszén égetéssel, hamuzsír készítéssel foglalkoztak. Fegyvert viselhettek. A városban 1578-ban **Báthori István** lengyel király is megfordult. Fontos földrajzi helyzete miatt a nemzeti felszabadító harcokban fontos szerepet kapott.

3 A legérzékenyebb monográfia Bemről **Kovács Endre** Kossuth-díjas történész tollából jelent meg. Lásd: **Kovács Endre**: Bem József. Bp., 1954. Lásd még: **Czetz János**: Bem erdélyi hadjárata 1848–49-ben. Pest, 1868. Meg kell említeni a **tarnóvi Magyarbarátok Társasága** által kiadott Bem dokumentumok fontosságát. A Bem kultusz ápolásának központjában, Tarnóban évente közzé tesznek egy-egy „füzetet”, melyben ismeretlen, Bemmrel kapcsolatos dokumentumokat olvashatunk. Lásd: **Eligiusz Kozłowski**: Nowe dokumenty o gen. Józefie Bemie. Tarnów, 1975.

pusztulástól. Bem nevét innét a *kurpiói* Ostrolenkából kapta szárnyára a hírnév. Még a csata idején ezredessé, röviddel később tábornokká, a felkelő csapatok tüzérségi parancsnokává nevezték ki. Országos viszonylatban, megérdemelten ismert tisztté vált. Később, már Erdélyben is gyakran alkalmazta az „ostrolenkai taktikát”, a tüzérség gyors bevetésének, a gyors átcsoportosítások módszerét.

Kétségtelen tény, 1831. május 26. Bem életének egyik legsikeresebb napja lett. Ostrolenkában Bem ezredes olyan tüztisztnek bizonyult, aki a csapatvezetésben, helyzetfelismerésben, a haditechnikai eszközök alkalmazásában, de személyes példadadásban is felülmúlta kortársait.

Bem emlékét Ostrolenkában is gondosan ápolják. A város főterét Bemről nevezték el. A település alapításának 600. évfordulója alkalmából — társadalmi adakozásból összegyűlt pénzből — a május 26-i csata hősenek monumentális emlékművet állítottak.

A Narew folyó jobb partján, az egykori csatatéren emlékparkot létesítettek. A néhány méter magas halom tetején szerény emlékmű látható: koronás sas vigyázza a harcban elesettek nyugalma. Az emlékmű talapzatán lévő bronztábla Bem katonai hőstettét, az 1830/31. évi lengyel szabadságharc tüzérségének önfeláldozását hirdeti.

Ostrolenkában Bem tábornok nevét viseli a Körzeti Múzeum (Múzeum Okregowe), valamint a helyi gimnázium és liceum. Meg kell említeni, hogy a Bem emlékek leglelkesebb őrzője, ápolója s egyben a lengyel—magyar barátság népszerűsítője a tekintélyes pedagógus, a liceum igazgatóhelyettese: *mgr Tadeusz Siewerski*. Az általa vezetett irodalmi színpad, táncgyűttes a város és a környék folklórájának bemutatásában is sok szép sikert ért el.

A liceumban minden év május 26-án előadásokkal, műsoros ünnepséggel emlékeznek Bem tábornokra. Az ünnepséget a város is magáénak vallja: *a lengyel lobogó mellé felvonják a piros-fehér-zöld zászlót is*, ezzel is hangsúlyozni akarják azt, hogy Bem emléke közös, a két nemzet közös szabadsághősét ünneplik. Az ünnepségek meghatározható pillanatai közé tartozik, amikor lengyel nyelven elhangzik Petőfi Sándor *Az erdélyi hadsereg* c. költeménye, Ostrolenkában, Bem első sikereinek színhelyén számon tartják Bem magyarországi tevékenységének legfontosabb állomásait, sikereit is.

A „tűz” őrzői, Bem emlékének legszorgalmasabb ápolói a helyi cserkészek, akik a többi fiatallal együtt tisztelik és szeretik a magyarokat. Önként felmerül a kérdés: vajon nálunk tesznek-e annyit a Bem hagyományok ápolásáért, mint *Ostrolenkában* és Bem szülővárosában, *Tarnówban*? A honismereti szakkörök, úttörőcsapatok vajon megemlékeztek-e Bem tábornok születésének 125. évfordulójáról? Az ünnepségeken a magyar mellé odakerült-e a lengyel zászló? Mert Bem József tábornokra való emlékezés ne feledjük: *lengyel hazafiként harcolt magyar földön, de magyar tábornokként hazája szabadságáért is küzdött.*

Dr. Lagzi István

4 A Bem-hagyomány Tarnów-i ápolásáról lásd dr. Szele Lajos cikkét: Honismeret 1976. 4. sz. 44—45. old.